

Nikola Tesla

NIHIL IN SACCULO
QUOD NON FUERIT
IN CAPITE

Copyright © 2014 Branimir Jovanović
Copyright © 2014 za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo
ISBN 978-86-10-01196-8

Izdavač: Vulkan izdavaštvo d.o.o., Gospodara Vučića, Beograd, www.vulkani.rs
Za izdavača: Miroslav Josipović, Nenad Atanasković, Saša Petković
Suizdavač: Muzej Nikole Tesle, Krunska 51, Beograd
Za suizdavača: Vladimir Jelenković
Izvršni urednik: Dubravka Trišić; **Lektura i korektura:** Srđan Jovanović;
Dizajn, slog i prelom: Stardust LAB, Radojke Lakić 9, Beograd, www.stardust.rs
Ilustracije: Arhiva Muzeja Nikole Tesle u Beogradu, Shutterstock, Wikimedia Commons
Obrada ilustracija: Vulkan izdavaštvo
Fotografije na duplericama: Mirko Tabašević
Štampa: Štamparija Vulkan; **Tiraž:** 2.000 primeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji dostupna je
u katalogu Narodne biblioteke Srbije, Beograd

COBIS.SR-ID 210291212

Branimir Jovanović

TESLIN

čudesni svet

 izdavaštvo **vulkan**

Beograd, 2014.

Umesto predgovora

Ova knjiga nastala je kao plod višedecenijskog istraživanja koje je započeto 1981. godine i još uvek traje. Njegov najvažniji deo obavljen je tokom profesionalnog rada u Muzeju Nikole Tesle od 1981. do 2001. godine. Prikaz Teslinog života i dela ima visok dokumentaristički nivo, a opet, sve vreme pisanja trudio sam se da rukopisu udahnem život i emociju. Ovo nije bilo teško, s obzirom da izučavanje Tesle nikog ne može ostaviti ravnodušnim.

Verujem da će u ovoj knjizi svaki čitalac naći nešto za sebe. Mene kao autora najviše su zanimala tri stvari:

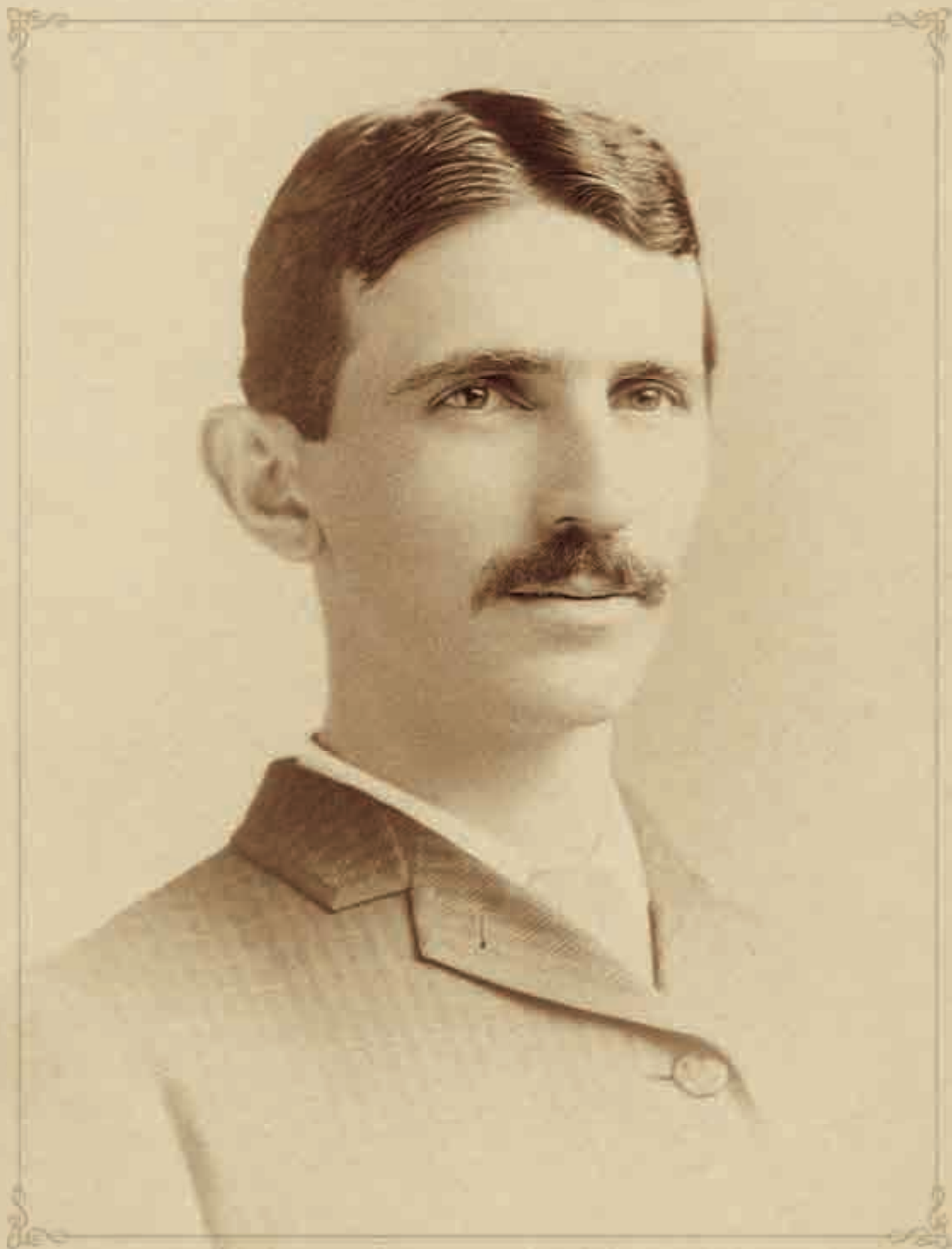
Prva je celovita rekonstrukcija Teslinog života. Imao sam izuzetnu sreću i prednost nad ostalim domaćim i stranim autorima da godinama na izvoru skupljam građu i kockicu po kockicu sklapam mozaik rešavajući enigm

zvanu Tesla. Rezultat dugotrajnog analitičkog rada i istraživanja je pred čitaocima.

Druga stvar je bila pronaći Teslin unutrašnji 'vjeruju', kao osnov za objašnjenje i razumevanje njegovog psihološkog portreta. Za odgovor na ovo pitanje od posebne važnosti bilo je rekonstruisati ne samo istoriju Teslinog života već i istoriju njegovog porekla.

Treća i za mene najvažnija stvar bila je sintetisanje Teslinih ključnih misli o budućnosti civilizacije. Rešenja prva dva zadatka odredila su karakter trećeg. Iz Tesline ogromne baštine prirodno su se izdvojile teze za koje verujem da predstavljaju njegovu svojevrsnu ostavštinu za budućnost i koje su prikazane u odeljku pod naslovom „Teslina doktrina“.

AUTOR

I DEO

Život

S vremena na vreme, u retkim intervalima, Veliki duh otkrića silazi na zemlju da saopšti neku tajnu koja treba da unapredi čovečanstvo. Bira najbolje pripremljenog, najzaslužnijeg, i šapuće mu tajnu na uho. Dragoceno saznanje dolazi kao blesak svetlosti. Kad shvati skriveno značenje, srećni izabranik vidi čudesnu promenu: pred njegovim ushićenim očima je jedan novi svet, jedva da naslućuje sličnost sa starim. To nije prolazna iluzija, puka igra njegove razigrane mašte ili fantom od izmaglice koja će se razići. Čuda koja vidi, koliko god da izgledaju udaljena, ostaće ovde. On to zna, nema ni senke sumnje u njegovom umu, svakim delićem svog tela on oseća: to je Velika ideja.

Nikola Tesla u „Belešci o Kabaneljasovom patentu br. 164.995“, oko 1904. godine

Njujork, 1904.

Dok je otvarao fasciklu sa patentnom dokumentacijom koja je ležala pred njim, Tesla se prisećao svojih boravaka u Parizu 1883. i 1889. godine. Bio je zamoljen da dâ stručno mišljenje o patentu „Sistem jednopolnih električnih mašina sa komutacijom“ pokojnog francuskog pronalazača Kabaneljasa. Teslini advokati spremali su se da podnesu tužbu protiv kompanije koja je proizvodila motore naizmjenične struje, tvrdeći da koriste Kabaneljasov patent koji je prethodio Teslinim osnovnim patentima iz ove oblasti. Svi sudski procesi oko prvenstva ovog otkrića do sada su nesumnjivo rešeni u Teslinu korist. Šalenberger, Feraris i ostali koji su tvrdili suprotno, neslavno su prošli na sudu.

Tesla se sada pitao – zašto Kabaneljas? Nije dan od njegovih veoma obaveštenih advokata nije ga pominjao kao mogućeg konkurenta. Godine 1883. u Parizu je pričao nekim prijateljima o svom pronalasku. Ideja je već bila u vazduhu. Kada je 1889. ponovo došao u Pariz, sa dobijenim patentima i obezbeđenim ugovorom o njihovoj primeni, njegov pronalazak bio je visoko ocenjen u stručnim krugovima. Sećao se kako su spomenuta mnoga imena u vezi sa problemom, od Aragoa do Marsela Deprea. Ali o Kabaneljasu niko nikad nije rekao ni reč.

Tesla je još jednom pogledao engleski prevod patenta, a zatim i francuski original. Pogled mu se zaustavio na naslovu „Un System de machines electriques unipolaires“:

„U stručnom žargonu 'jednopolnim' se na prvom mestu zovu mašine jednosmerne struje. Bilo bi zaista neobično kada bi se utvrdilo da je jedan sistem jednopolnih mašina jednosmerne struje sa komutacijom mogao da se shvati kao sistem višepolnih mašina naizmjenične struje bez komutacije.“¹

Zatvorio je fasciklu. Taj čovek nije nikada imao ni najudaljeniju predstavu o njegovom otkriću. Veliki duh mu nikada nije govorio.

Svejedno, bilo mu je žao što Kabaneljas neće primiti nagradu za svoj rad.

„Kabaneljas“, mislio je, „ne nastoji da me liši plodova mog truda, Kabaneljas ne pokušava da mi nanese štetu u poslu, Kabaneljas ne širi u člancima neistinite izveštaje o meni, da bi uništio moje ime i ugled.“²

Kabaneljasov slučaj podstakao je misli o onome što ga je najviše mučilo u tom trenutku. Nalazio se usred ogorčene borbe koju je vodio za ostvarenje svog sna – Svetskog centra za bežični prenos poruka i snage. Njegov glavni tadašnji finansijer, Džon Pirpont Morgan, povukao se iz posla ne odgovarajući na njegova

pisma. Njegovo remek-delo, Antena svetskog centra na Long Ajlandu, stajalo je nedovršeno, a dugovi su se gomilali zastrašujućom brzinom.

Poslednjih deset godina uložio je natčovečanski napor da reši misteriju prostiranja električnih talasa po Zemljinoj kugli, razvio je aparate za predaju i prijem energije do najudaljenijih krajeva, prevazišao sve tehničke prepreke, i sada, pred ostvarenjem cilja, bio je zaustavljen. Mogao je nemoćno da prati kako oni koji su svoj uspeh gradili na osnovama koje je on dao svetu sada pune novinske stupce senzacionalnim naslovima. I kako Tomson, Martin i ostali šire neistine o njegovoj nepraktičnosti i nesposobnosti.

Koncentracija misli i napor koji je ulagao tih meseci doveli su ga do granice izdržljivosti. Uvideo je da se nalazi na samoj tački sloma. Intenzivno je osećao nešto što nije mogao da opiše. Noću kada je ostajao sam u svojoj sobi u Hotelu „Voldorf“, ovaj osećaj se pojačavao do nepodnošljivosti. Najveće olakšanje osećao bi pri pomisli na davno umrlu majku. Uvek je mogao da prizove njenu sliku u bezbrojnim situacijama, jasno kao u stvarnom životu, ali sada je iznova majku video samo u jednoj sceni patnje na koju je gotovo zaboravio:

„Bilo je to jedne gluve noći, kiša je padala u bujicama kao da se nebo otvorilo. Osećao sam

svakim delićem da bi nešto strašno moglo da se dogodi, a moj strah je još bio pojačan usamljenošću naše kuće, jer nam je najbliže susedstvo bila crkva i groblje, u podnožju lanca bregova po kojima su se kretali vukovi. Starinski časovnik je upravo otkucao ponoć kad je moja majka ušla u sobu i prošaputala skoro nečujno: 'Dođi da poljubiš Danila.' Moj jedini brat, mladić od osamnaest godina, a divovskog intelekta, umro je. Pritisnuo sam svojim usnama njegove usne hladne kao led, svestan samo toga da se desilo ono najgore. Majka me je stavila ponovo u krevet, pokrila me i, dok su joj suze tekle, malo oklevajući rekla: 'Bog mi je dao jednog u ponoć i u ponoć uzeo drugog.'⁴³

Ova mučna scena izazvala je bujicu slika iz najranijeg detinjstva. Video je sestre, oca, mnogobrojnu rodbinu, predele, ljude, neobične ili sasvim beznačajne ličnosti i detalje. Sve više je osećao potrebu da se povuče pred mnogobrojnim problemima, bukom dnevnih događaja, poveriocima koji su sve upornije i glasnije tražili svoje. Zatvarao bi vrata svoje kancelarije, naredio da ga ne uznemiravaju i prepuštao se slikama koje su nadirale. Bio je u stanju da vidi davno prošle događaje sa neobičnom jasnoćom i u punoći svetlosti koja ga je čudila i donosila mu mir i olakšanje.

Pleme

*Božija te čuvala desnica!
Al' nikada ne zaboravio:
„od čije si ti gorice listak“*

Aleksandar Leko Budisavljević –
Sveta oporuka plemena Budisavljević

S panjem uglednih porodica u Lici nastalo je ime Nikole Tesle. Teslina baba Sofija Budisavljević, ćerka Jošaničkog prote Tome Budisavljevića, udala se za sveštenika Nikolu Mandića. Njihova najstarija ćerka, Georgina Đuka, udala se za protu Milutina Teslu i rodila tri kćeri i dva sina. Jedan od njih bio je Nikola Tesla. Retke su porodice u Lici u kojima su sačuvane uspomene o prošlosti, a još ređe one u kojima su ostala pisana svedočanstva. Borba za goli opstanak pred ljutom turskom silom, a pod prividnom austrijskom zaštitom, beda, glad, siromaštvo, stalni ratovi i neizvesnost učinili su svoje. „U povorci okrutnijeh vremena sva pozornost muška bijaše uprta na oštricu handžara, sva djelatnost posvećena krvavom megdanu.“¹

Malo je bilo pismenih ljudi u to vreme, a još manje onih koji su se sistematski bavili prošlošću, skupljali i čuvali dokumenta, zapisivali

svedočenja. Zauvek su izgubljena mnoga dragocena svedočanstva o Teslinim precima.

Milutin

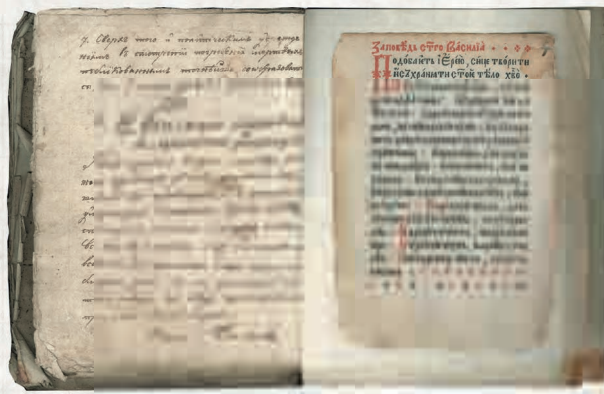
Teslin otac Milutin rodio se februara 1819. u selu Raduču. Njegov otac se zvao Nikola, bio je oženjen Anom Kalinić i imao je pored Milutina još dve kćeri i sina Josifa Josu, koji je pored vojnih zasluga u porodici bio poznat kao odličan matematičar.

Prema Džonu O'Nilu, Teslinom savremeniku i piscu prve značajne biografije o velikom izumitelju, Nikola Tesla sa očeve strane potiče od porodice koja se krajem XVII ili početkom XVIII veka doselila iz stare Srbije i ranije se prezivala Draganić. Džon O'Nil je to morao čuti od samog Tesle, jer isti podatak pomnije

Milutin Tesla

i Sava Kosanović, sin Tesline sestre Marice. Istoričar-amater Nikola Todorov Draganić, naš savremenik, saznajući za ovaj detalj, zainteresovao se i prikupio dokumente i svedočanstva o poreklu Draganića. Ustanovio je da je njihovo sedište bilo mesto Vilusi, blizu Trebinja u Hercegovini. Odatle su se zbog sukoba sa Turcima odmetnuli u hajduke i raselili. U toj porodici zaista je zabeleženo da su, kao i Tesle, imali, široke, isturene prednje zube – urođenu deformaciju poznatu kao protruzija zuba. Narod je za takve ljude govorio da imaju „teslave“ zube, po alatki za obradu drveta koju su zvali „tesla“. Verovatno tu leži objašnjenje porekla prezimena. Postoji još jedan važan podatak koji potvrđuje tezu o istom poreklu:

Milutinova beležnica sa bogoslovskih studija

Draganići kao i Tesle imaju istu slavu – Svetog Đorđa.

Milutin Tesla je prvo završio u Gospiću nemačku školu, a kasnije je upisao vojnu školu ili „matematiku“ kako su je zvali Ličani. Ovu je napustio utvrdivši da disciplina i napor vojne službe ne odgovaraju njegovoj nežnoj fizičkoj građi i prirodi sklonoj usamljenosti, sanjarenju i umnom životu. Nikola je izgleda nasledio sve navedene očeve osobine. Milutin je upisao bogosloviju u Plaškom i uspešno je završio 1845. Klerikalno-bogoslovska škola tada je bila smeštena u kući poznatog i tada već pokojnog vladike Lukijana Mušickog. Neposredno posle toga oženio se Đukom Mandić. Bio je zatim rukopoložen za đakona, a zatim i za sveštenika višeg ranga, prezvitera, i poslan na službovanje u Štikadu. Odatle je bio premešten u Senj, pa u Smiljan, da bi 1863. postao gospićki paroh. Posle otvaranja mesta za pravoslavnu veronauku u Gospićkoj realci, postao je njen prvi veroučitelj. U Gospiću je i umro 1879.

Prema opisu svojih savremenika, Milutin je bio visok i suvonjav čovek. Sačuvana fotografija pokazuje blede, izduženo Milutinovo lice sa istaknutim jagodicama proređenom bradom

Ikona Svetog Đorđa – zbirka Muzeja Nikole Tesle

i zamišljenim pogledom. O njegovom duhovnom obrazovanju ne znamo mnogo. Sačuvana Milutinova beležnica iz predmeta Pastirsko bogoslovlje može da posluži za dalje proučavanje njegovog bogoslovskeg obrazovanja.

Milutin je, pored srpskog i crkvenoslovenskog, govorio i pisao još i nemački i italijanski. Njegova biblioteka bila je čuvena po delima Vuka, Dositeja, Šilera, Getea. Prota Tesla je bio revnostaan sveštenik.

Još za vreme službovanja u Senju istakao se svojim propovedima, pa su ga poneki Senjani poredili sa čuvenim dvorskim propovednikom

Povelja austrijskog cara Milutinu Tesli

Milutinov brat Josif

iz Beča, Abrahamom iz Sankta Klare. Nikoljin školski drug Mališa sećao se da je već kao zreo mladić slušao u Gospiću propovedi starca Milovana i oduševljen lepim narodnim jezikom i uzornim slogom prilazio bi mu sa rečima: „Papa, dajte mi današnju propovijed da je pošaljem u srpske novine“, na šta bi uvek dobijao odgovor: „Neka stoji, kad umrem, pa ako moj Nikola ne bude kadar da to uradi, išti sinko od

moje stare, pa biraj šta hoćeš.“² Za jednu od tih svojih propovedi, koju je napisao po nalogu vladike Teofana, Milutin je bio odlikovan.

Teslin ujak Paja Mandić

U vreme Milutinovog službovanja u Gospiću odnosi između Srba i Hrvata još nisu bili zatrovani, pa bi Gospićani ponekad imali prilike da vide protu Teslu kako sa odličjem carskim na prsima, a u novom odelu, dolazi u posetu na službu svom rimokatoličkom kolegi.

Milutin se isticao i kao pravdoljubiv čovek. Nije trpeo laž, a u hrvatskim novinama objavljivao je članke u kojima se borio za srpsku stvar u Lici, potpisane sa „Rodoljub Pravičić“. Na njega je jako uticala borba rođaka njegove žene, generala Bude Budisavljevića, za otvaranje srpskih škola u Lici, pa je nastavio da se bori za ideale generala Bude. Pisao je mahom o narodnom životu i potrebi za prosvetljenjem naroda.

Portret prote Tesle upotpunjavaju podaci njegovog sina Nikole, koji u opisima oca ističe njegove svetovne osobine:

„Moj otac je bio istinski filozof, pesnik i pisac... imao je vanredno pamćenje i znao je često

da recituje duge fragmente iz dela napisanih na raznim jezicima. Čak bi znao da kaže u šali da bi on, kada bi se izgubilo koje klasično delo, bio u stanju da ga po pamćenju napiše... Imao je smešan običaj da govori sam sa sobom i tako bi češće u sobi glasno raspravljao i pritom menjao i glas. Da ga je neko neupućen slušao, zakleo bi se da u sobi sa njim ima nekoliko lica.“³

Milutin je bio poznat u svom kraju i kao duhovit čovek. Imao je i pesnički dar. Sačuvan je deo njegove ode Korneliju Stankoviću. Njemu se pripisuje i divan opis pada meteora u blizini Smiljana, objavljen u „Srpskom dnevniku“ na Petrovdan 1855, godinu dana pre rođenja sina Nikole:

„Juče je bila vrućina velika i vazduh težak, po podne padalo je krajem Velebita kiše, a predveče izvedrilo se je i vazduh je bio ladan, nebo se smješilo i zvijezde sjajile kao igda. Najedanput, blesnu od strane istoka i, kao kad bi zabuktulo trista luča, potegnu na zapad, zvijezde ukloniše se, i bi reći sva priroda stade. Pojavljenje pak preko neba svoda činilo je se tako blizo, kao da bi ga iz praće dovatiti mogao, a čulo se je kao daleki vodopad i prosipajući od sebe varnice ostavljalo je modre pruge za sobom, i kad je šmrknulo za prvi brijeg, zorilo je se tamo, kao da bi se srušila kakva velika kula, a odjek protezao se je u Velebitu na južnoj strani zadugo. Zatijem obuže časkom pomračina i mirijade svjetila nebesnije ostadoše prebliježene od lica ovoga malog božjeg fenomena.“⁴

Duka

Teslina majka Georgina Đuka bila je najstarije od osmoro dece Nikole Mandića i Sofije Budisavljević. Rođena je 1822. Nasledila je i

sa majčine i sa očeve strane mnogo različitih talenata. Njen slavni sin Nikola potrudio se da u svakoj prilici istakne da je baš od majke, nepismene žene koja je rođena u zabačenom selu ispod Velebita, nasledio prvorazredni izumiteljski talenat. Od Nikole Tesle potiče podatak da su i njegov deda Nikola i pradeda bili pronalazači raznih kućnih sprava i alatki, što je i njegova majka nastavila da radi. Nikoli Mandiću je vladika zabranio da se bavi zanatom, ali je on i pored toga držao radionicu u kojoj je kovao, tesao rezao, presovao i sve to radio umetnički. Pronalaženje je bila navika u porodici Tesline majke. Nikola Tesla je tu porodičnu potrebu i zanimanje nastavio i visoko uzdigao.

Kao većina drugih žena tog vremena Đuka se nikad nije fotografisala i malo je podataka ostalo o njenom životu. Važila je u Gospiću i okolini za izuzetnu ženu, naročito veštu u tkanju i ručnim radovima. Imala je izvanredno pamćenje. Dovoljno bi bilo da čuje nekog kako jednom nešto recituje, pa bi odmah to zapamtila. Znala je tako, između ostalog, napamet ceo „Gorski vijenac“.

Najdragoceniji podaci o Đuki potiču od sina Nikole: „Moja majka potiče od jedne od najstarijih porodica u zemlji i od pronalazača. I njen otac i njena majka pronašli su nekoliko oruđa za poljsku i kućnu upotrebu. Ona je bila zaista velika žena, sposobna i odvažna, i prošla je kroz mnoge oluje i gorka iskušenja... Bila je pronalazački talenat prvoga reda i ja sam ubeđen da bi ona bila učinila velike stvari da nije bila toliko udaljena od modernog života i njegovih bezbrojnih prilika. Ona je pronašla različite alate i sprave i izatkala najlepše šare što ih se dalo napraviti od konca. Radila je neumorno od rane zore do kasnog mraka i najveći deo odeće i kućnih potrepština bili su delo njenih ruku. Kad je već bila navršila šezdeset

Trebnik, bogoslužbena knjiga Mandića

godina, prsti su joj bili još uvek tako elastični da je mogla da sveže tri čvora na trepavici... Moja majka je bila genijalna žena koja je bila posebno nadarena intuicijom.“⁵

Memorija, intuicija, veština ruku, pronalazački dar – to su talenti koje je Đuka imala. Od primera koji bi potkrepili priče o njoj mogu se navesti svedočenja sina Nikole da je njegova majka, između ostalog, pronašla i sama napravila razboj, a da ga nikad nije videla u životu, kao i da je pronašla način da ispreda različite niti od konca koje bi sama upredala od raznih biljaka, a ne samo od vune. Mojo Medić, Teslin školski drug, svedoči da je sa drugim dečacima često molio Nikolu da ih odvede kod majke da

Lička torba – smatra se da je
rad Tesline majke Đuke

im pokaže čudo od veštine – vezivanje čvora na trepavici sa dva prsta.

Bila je vredna, hrabra i požrtvovana. Ratnička krv Budisavljevića tekla je njenim žilama. Nije se bojala smrti i zapisano je da je jednom prilikom sve članove jedne porodice, umrle od zarazne bolesti, okupala, obukla i pomogla da se sahrane.

Majka je bila dobar poznavalac ljudske prirode. U ključnim trenucima, strpljenjem i ljubavlju, učinila je da joj sin Nikola ostane na pravom životnom putu.

Sa očeve strane Đuka vodi poreklo od poznate sveštenečke porodice Mandić iz Tomin-gaja kod Gračaca. Isticali su se u kulturnom životu i bili posebno čuveni kao uvezivači crkvenih knjiga. Milan Radeka, sveštenik i istoričar-amater, pribeležio je i skupio podatke o mnogim bogoslužbenim knjigama koje su Mandići uvezali i na njima zapis ostavili. U Manastiru Krupa čuvan je jedan psaltir na kome je bio zapis „Opravio Toma Mandić 1783“. Po Tomi Mandiću, ocu Nikole Mandića i pradedi Nikole Tesle, selo u kome su Mandići bili starosedeooci dobilo je ime Tomingaj. Mandići su bili poznati kao veoma vešte zanatlije sa odlično opremljenom radionicom za kovački i stolarski zanat. Za Teslinog dedu Nikolu Mandića pričalo se da može da isteše i okuje kompletna seljačka zaprežna kola. Neke od knjiga koje su ostavili imaju tako lepe uvezne ukrase da je teško poverovati da su nastali u seoskoj radionici. Jedan trebnik – bogoslužbena knjiga sa potrebnim molitvama za sve svakodnevne prilike – uvezen rukom Mandića, čuva se danas u Muzeju Nikole Tesle u Beogradu.

Najviše dragocenih detalja o precima Nikole Tesle sačuvano je predanjem u porodici Đukine majke Sofije Budisavljević. Nije ni čudo. Budisavljevići su bili među najuglednijim srpskim

porodicama – plemenima u Lici. Dva Budisavljevića su, u XVIII i XIX veku, dobili plemstvo od austrijskih careva za vojne zasluge, pa je njihov rod bio poznat kao rod „plemenitaša“. Ta porodica je dala i mnogobrojne sveštenike. Pet sveštenika iz plemena Budisavljevića neprekidno je služilo u Jošansko-pećanskoj parohiji u Lici, u selu Jošanu, sto dvadeset godina, od 1775. do 1895. Budisavljevići su bili ugledni, obrazovani, pa i imućni za to vreme, sa dovoljno svesti i slobodnog vremena da se bave sopstvenim poreklom.

Aleksandar Leko Budisavljević, Teslin stric i sin austrijskog generala Bude Budisavljevića, napisao je 1890. i u Novom Sadu objavio rukopis „Pleme Budisavljevića u Gornjoj krajini“. Ovaj rukopis je u mnogo čemu dragoceno i jedinstveno svedočanstvo. On daje istorijske podatke o doseljavanju njegovog plemena u Krajinu, iznosi sačuvano predanje, objašnjava način razmišljanja, daje sistem vrednosti, pokazuje porodična osećanja, predačke osobine. Ništa slično nije sačuvano u porodicama Tesla i Mandić. Ali kroz istoriju porodice Budisavljević naziru se slične sudbine mnogih ličkih porodica, pa i Tesla i Mandića.

Osnov za njegovu knjigu predstavljalo je porodično predanje, rodoslov Budisavljevića do 1825. godine, Lekine lične beleške, razgovori sa živim Budisavljevićima, u porodici sačuvane druge pesme o plemenu.

„Naše je predanje više nego predanje“, pisao je Leko, „ono je u svojoj jednostavnosti, prirodnosti i jasnosti skrozi istorične vrijednosti, oslanjajući se u vremenskom prostoru na istorične epohe, koje su ionako u naš zavičajski spomen duboko urezane ostale. Naše je predanje izim toga još tako čvrsto zaokvireno živijem imenima zemalja, predjela i mjesta, da mu se koje drugo doba ni zemljište nikako ne da podmetnuti, jer od početka pa do kraja

prilagođuje se ono sa svijem neusiljeno istoričnijem i geografičnijem prilikama dotičnijeh vremena, odnosno zemalja.“⁶

Teslini preci na pozornici sveta

U vreme oko 1459. krenuli su preci Budisavljevića, tri brata, Budiša, Juriša i Pilip, sa porodicama iz sela Pećani, kod Prizrena, prema Crnoj Gori, tačnije prema Zeti i Duklji, kojom su tada upravljali Crnojevići. Kretali su se, kaže Leko, najverovatnije najkraćim i najbezbednijim putem, sa istoka i juga zaklonjeni velikim planinama, dolinom reke Drima i mostom kralja Milutina, preko „gora zelenijeh“ na Đakovicu i manastir Visoki Dečani, uz dečansku Bistricu, na Plavsko jezero, pa niz Lim i preko Vasojevića do gornje Tare. Zaustavili su se negde u slivu Morače i tu osnovali prvo stanište. Razlog njihove seobe nije bila potraga za boljim i bogatijim krajem, već ljuta neprilika. Bežali su od turske sile koja je nadirala sa istoka i pred sobom sve rušila, ubijala, pljačkala i palila.

Prošlo je sedamdeset godina od prelomnog trenutka u srpskoj istoriji. Posle Kosovske bitke 1389. i krvavog sukoba sa Turcima u kome je poginuo knez Lazar Hrebeljanović, poslednji potpuno nezavisni srpski srednjovekovni vladar, desetkovano je srpsko plemstvo i narod. Kneževa udovica Milica je teškom žrtvom, dajući najmlađu ćerku turskom sultanu Bajazitu u harem, obezbedila još jedan kratak period vazalnog statusa Srbije. Kad je 1459. turska imperija ponovo pokrenula vojnu silu na osvajanje Evrope, usamljena Srbija je pretrpela razaranje i masakr.

Posle pada poslednjeg utvrđenog grada, Smedereva, Osmanlije su u ropstvo odvele oko 200.000 ljudi. Duhovnu klimu tog strašnog perioda odslikava stari zapis koji kaže da je nastalo vreme „... kad je kakav stari kaluđer pustinjak jednom godišnje izlazio na planinu da prekrsti na sve četiri strane i blagoslovi: Što je rođeno, neka važi da je kršteno, što se sa-stalo, da je vjenčano, a što se upokojilo, da je opojano.“⁷

Pod naročitim udarom Turaka bili su pravoslavni sveštenici, čuvari vere, znanja i običaja nasleđenih iz vremena osnivanja srpske crkve i države. Zahvaljujući prvom arhiepiskopu srpskom, Svetom Savi, u XII i XIII veku čvrsto su povezani crkva i država, a duboko utemeljeno hrišćanstvo našlo je svoj specifičan izraz u pravoslavlju. Kraj svoje srednjovekovne države srpski narod dočekao je kao verski obrazovan i duhovno disciplinovan, i ovo je bilo od najvećeg značaja za budućnost i naroda i crkve kada je država bila izgubljena. U nastaloj situaciji pravoslavni sveštenici čuvali su integritet narodne duše i štitili narod od stranih uticaja, hrabрили ga i tešili, podsećajući ljude na nekadašnju slavu i podstičući nadu na bolje dane.

Ne zna se koliko su Budiša, Juriša i Pilip boravili u svom prvom staništu na Morači, niti zašto su se odatle dalje pokrenuli. Za mnoge izbegle porodice i uskočke družine Crna Gora, kršna i nepristupačna, bila je prolazna kapija ka postojbini Svetog Save – Hercegovini, koja je još imala nezavisnost. Tu u blizini svog naroda, gde je još vladala „stara srpska gospodština“ zadržala su se braća verovatno onoliko dugo koliko su mogli. Jer Turci su nadirali dalje na zapad i, posle pada Bosne 1463, na redu je bila i Hercegovina.

Godine 1481. knez Pavao Branković je svojim upadom u Srbiju izazvao veliku seobu Srba iz okoline Kruševca, koji su se raspršili

na sever i zapad. Bežeći od turskog terora i želeći da sačuva svoju pravoslavnu hrišćansku veru, jedan deo srpskog naroda odlučio se na selidbu „pod krioce hrišćanskijeh cara“. Jednoj takvoj grupi, na putu prema Dalmaciji, pridružila su se tri brata sa svojim porodicama. Slom Hercegovine 1482. zatiče ih u blizini Metkovića, gde su dospeli preko Bileće, Ljubinja i Gabele. Tamo se njihovo putovanje ne završava, jer su ih nestabilne prilike u Dalmaciji, tuđinska vlada i nasilničko pokrštavanje koje je sprovodila Mletačka republika naterali da se pokrenu dalje, tražeći izglednije uslove za trajniji opstanak i čuvanje svojih osobina. Nešto ranije, oko 1463, kralj Matija je u Lici i Krbavi garantovao naseljenim bosanskim hrišćanima očuvanje pravoslavne vere uz oprost plaćanja desetine, a pod uslovom da brane zemlju od Turaka. Oni su bili stavljeni pod vojničku vlast senjske kapetanije i tako zaštićeni od samovoljne vlastele. Sve je to privuklo braću koja su brodom otplovila na sever u Bag, gde su se i rastali. Juriša je otišao u Senj, gde se nastanio, a Pilip i Budiša su prešli Velebit i tamo se odvojili. Pilip je otišao u Novi, a Budiša u Mušaluk. Od Pilipa su nastali Pilipovići, kasnije Filipovići, od Juriše Jurišići, a od Budiše Budaci i Budisavljevići. Jedino su Budisavljevići ostali u staroj pravoslavnoj veri.

U vreme kada je Leko pisao istoriju plemena, u Mušaluku su još uvek postojali ostaci koji su svedočili o boravku Budišinom u tom mestu. Stanovnici su 1884. pokazali Leki, koji je obilazio kraj tragajući za svedočanstvima, ostatke stare crkvice sa kamenim pločama sa ćiriličnim natpisom „Budisavljević“.

Prodiranje Turaka na zapad okončano je 1527, osvajanjem Like i Krbave – takozvanom Krbavskom katastrofom. Ostalo je mnogo istorijskih podataka o turskom upadu i organizovanju austrijskog otpora. Ovo je u početku

teklo sporo, jer je Turska vojska bila bolje organizovana, disciplinovanija, pokretljivija i u velikom verskom i pobedničkom zanosu. Predanje pominje Budišinog sina Radomira, prvog Budisavljevića, koji se pred Turcima sa porodicom preselio u Um kraj Otočca. Kod Korijena, Radomira su sustigli Turci. Zametnuo se boj iz koga je Radomir srećno izašao. Ostala je pesma, jedna od mnogih koje su se sačuvale u plemenu:

Pruži Rade šaru strelemice,
Namače je oku letimice,
Planu puška, odjeknu gorica
ode Ture svome Muametu.
Ode Rade gorom pjevajući.⁸

Radomirovi potomci u šestom kolenu, braća Tošo i Maleš Budisavljević, krenuli su iz Uma tražeći bolju pašu za svoje „blago“ i bogatiju šumu, i postepeno osvajajući istočne teritorije Ličkog i Krbavskog polja koje su Turci postepeno napuštali. Kao što je godinama trajalo osvajanje Like, tako je isto trebalo vremena da se Turci nazad na istok potisnu. Povlačenje Turaka je trajalo od 1683. do 1689, kada su predali grad Gospić i napustili utvrđenja Udbinu i Bunić. Tošo i Maleš prvo su naselili Tolić, zatim Jošane, da bi se konačno zaustavili u mestu kome su dali isto ime odakle su im dve-sta godina ranije pradedovi krenuli – Pećani.

Ovo mesto je postalo stalno sedište Budisavljevića. Od 1689. učvrstiše se porodični odnosi, prestadoše seobe, a sa jačanjem austrijske uprave u Lici ozakonjeno je i prezime Budisavljevića. Od tog perioda naovamo jasno možemo da pratimo rodoslovnu granu Tošinih potomaka koja nas ovde najviše zanima.

Od drugog sina Tošinog, Mijata, proizlazi grana iz koje potiče Aleksandar Leko Budisavljević. Naime, Mijat je imao sina Jovana, a